

Harf-i cerlerin fiile anlam kazandırması: Kur'an-ı Kerim örneği*

Tahsin DELİÇAY

Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

Yalın haldeyken bir anlam taşıyan fiil, harf-i cer alınca farklı anlamlara gelebilir. Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de harf-i cerle anlamı değişen fiiller tespit edilmiştir. İlgili ayetlerin mealleri verilmiştir.

Anahtar kelimeler Fiil, harf-i cer, Kur'an-ı Kerim, anlam değişikliği.

Kur'an-ı Kerim için de geçerlidir.

Gerek böyle bir yanlışa düşmeme, gerekse —özellikle— Kur'an-ı Kerimde harf-i cerlerin fiillere kazandırdıkları manaları daha kolay ve kısa yoldan öğrenme duygu ve düşüncesi, bizi böyle müstakil bir çalışmaya sevk etmiştir. Bu sahada kâfi ve vâfi başlıbaşına bir çalışmanın bulunmaması gözönüne getirildiğinde, bu çalışmanın ne denli bir önemi hâiz olduğu ortaya çıkacaktır.

Çalışmada Muhammed Fuad Abdulbâkî'nin *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-elfâzı'l-Kur'an-ı Kerim*'i esas alınarak *el-Müfredât*, *es-Sihâh*, *Lisânu'l-Arab*, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, *Tâcu'l-Arûs*, *el-Muncid*, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, *el-Mu'cemu'l-Arabîyyu'l-Esâsî ve Kur'an-ı Kerim Lügatı* gibi lügatlar baştan sona taranmıştır. Böylece Kur'an-ı Kerim'deki yalın manasının yanı sıra harf-i cerle farklı anlam kazanan fiiller tespit edilerek kazandıkları yeni anlamları verilmiştir. Daha sonra da ilgili ayetlerin kısa mealleri verilmiştir.

Bu sahada yazılmış müstakil eserler olmaksızın böyle bir çalışmanın ilk defa ele alınması, çalışmayı zorlaştırmakla beraber, konunun Kur'an-ı Kerim'le irtibatlı olması, bu zorluğu yenmede en büyük güç kaynağı olmuştur.

Arap Gramerinde Harf-i Cerlerin Yeri

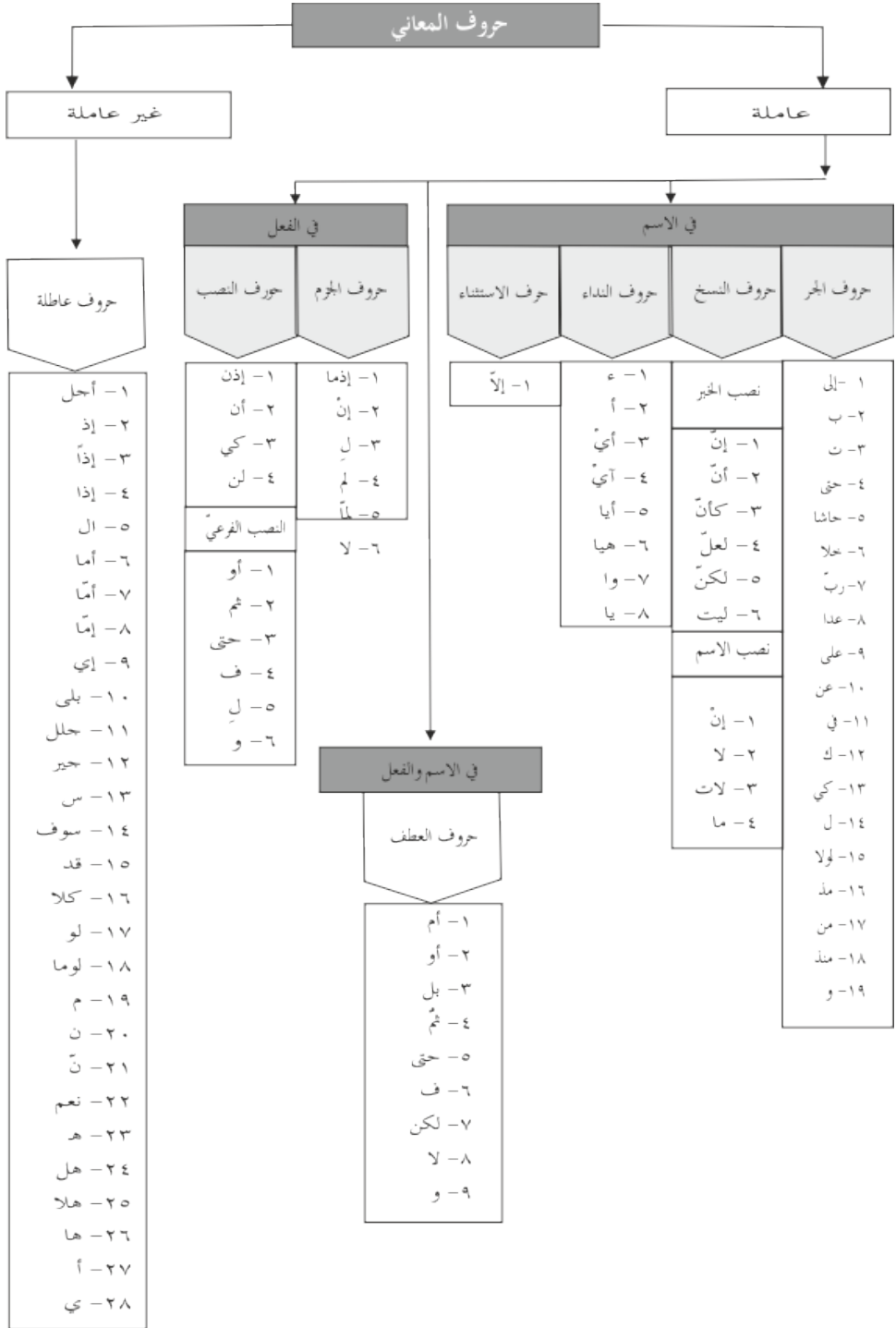
Mu'cemu Kavâidi'l-Arabîyyeti'l-Âlemiyye adlı sistematik nahiv kitabında harf-i cerlerin Arap dilindeki yeri şöyle tespit edilmiştir.⁰¹

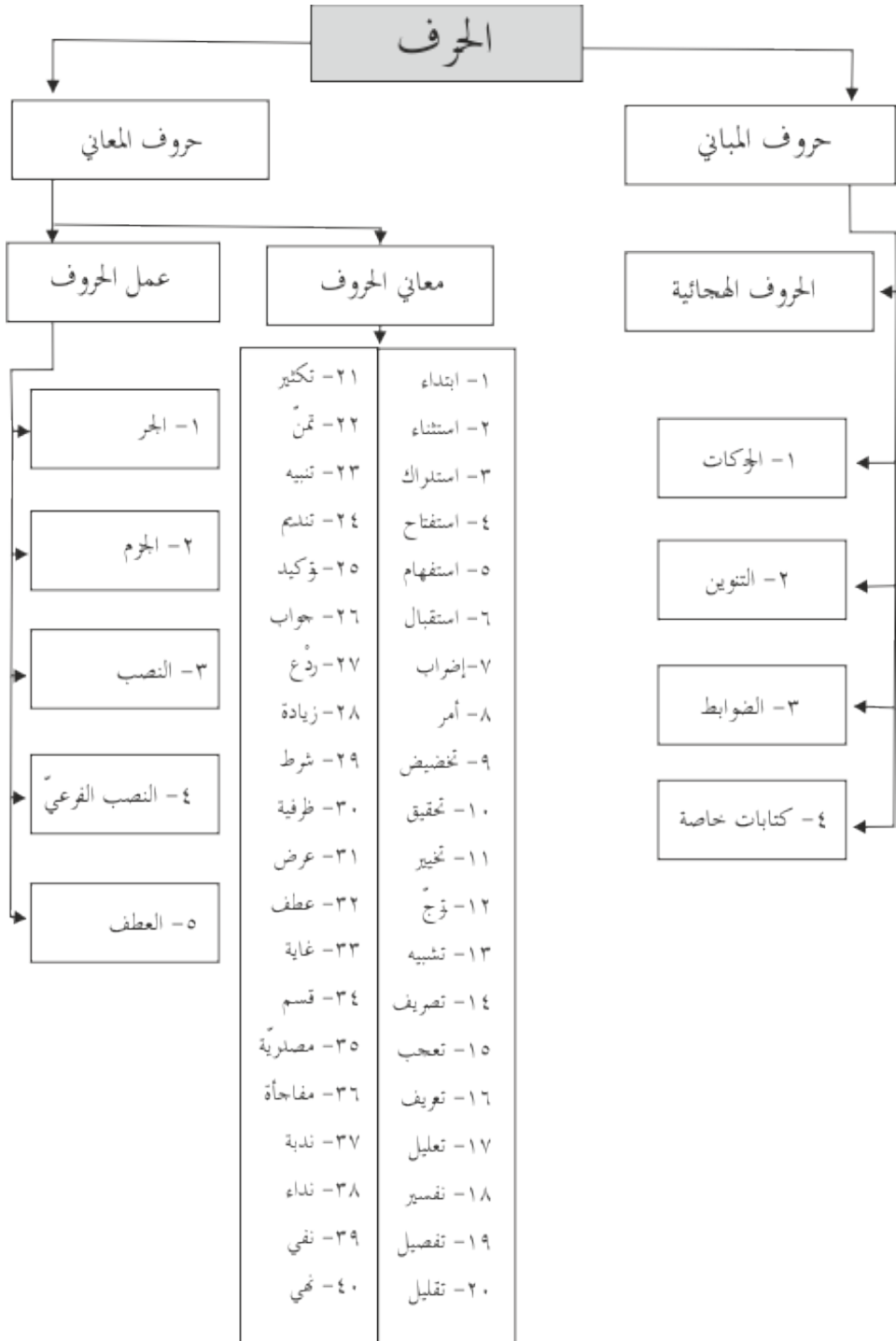
Arapça'da kelime; isim, fiil ve harf diye üç kısma ayrılır. Harfler, hurûfu'l-mebânî ve hurûfu'l-meânî olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Harf-i cerler ise, hurûfu'l-meânînin isimler üzerinde amel eden kısmına girer. Bu izahlar, aşağıdaki 1 ve 2 no'lu şemada sistematik bir halde verilmiştir.

01. el-Dahdâh, Antoine, *Mu'cemu Kavâidi'l-Arabîyyeti'l-Âlemiyye* (Beyrut: 1990), s. 7-17.

*Bu makale, "Harf-i Cerler ve Kur'an-ı Kerim'de Geçen Fiillere Kazandırdığı Manalar"

(Hazırlayan: Tahsin DELİÇAY, HRÜ, SBE, Şanlıurfa, 1995) adlı yüksek lisans tezinin özetidir.

Arap Dilcilerine Göre Harf-i Cerler

Birgivi'nin *Avâmil*'inde harf-i cerler 20 olarak verilmiştir.⁰¹

الباء، من، إلى، عن، على، اللام، في، الكاف، حتى، رب، واو القسم، تاء القسم، حاشا، مذ، منذ، خلا، عدا، لولا، كي، لعل.

Abbas Hasen de *en-Nahvu'l-vâfi*'sinde ise harf-i cerleri, 20 adet olarak şu şekilde verilmiştir.⁰²

من، إلى، حتى، خلا، عدا، حاشا، في، عن، على، مذ، منذ، رب، اللام، كي، الواو، التاء، الكاف، الباء، لعل، متى.

Arap Gramerinde Harf-i Cerlerin Manaları

1 — Ta'lil içindir.⁰³ Bu harf-i cer ma'ya dahil olup *ki*me şeklinde kullanılır.

كَيْمَهُ عَصِيَّتْ؟

2 — Zâide benzer bir harf-i cer olup tereccî içindir⁰⁴ (Ukayl lehçesine göre).

لَعَلَّ اللَّهَ تَعَالَى يَغْفِرُ ذُنُوبِي.

3 — Umumiyetle ibtidâ manasıdır.

قَرَأْتُ الْكِتَابَ مَتَى الصَّفْحَةِ الْأُولَى حَتَّى نِجَايَةِ الْعِشْرِينَ.

الكاف — 4

Teşbih manasıdır.

الذِّكَاؤُ كَالْكُهْرِبَاءِ.

Ta'lil manasıdır.

{وَأَذْكُرُهُ كَمَا هَدَاكُمْ} *Bakara*, 2/198

Tevkîd manasıdır.

{لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ} *Şûrâ*, 42/11

İsti'lâ manasıdır.

01. Birgivi, Takiyuddîn Muhammed b. Pîr Ali er-Rûmî, *Avâmil* (*Mecmûatu'l-Mutûni'n-Nahviyye Maa's-şurûhi ve'l-Havâşî*'nin içinde. İstanbul: 1969) s. 163-164.

02. Abbâs Hasen, *en-Nahvu'l-Vâfi* (Kahire: trs.), II, 431 vd.

03. Birgivi, *Avâmil* (İstanbul: 1969), s. 164.

04. Birgivi, *Avâmil* (İstanbul: 1969), s. 164.

كُنْ كَمَا أَنْتَ.

مند، مذ — 5

Mücerred isim olur.

مَا سَافَرْتُ مُذُ الشَّهْرِ الْمَاضِي.

Harf-i cer olur.

مَا رَأَيْتَهُ مُنْذُ يَوْمِ السَّبْتِ الْأَخِيرِ.

رَبِّ — 6

Teksîr manasıdır.

رُبَّ مَخْسُودٍ عَلَى جَاهِهِ اِحْتَمَلَ الْبَلَاءَ بِسَبَبِ.

Taklîl manasıdır.⁰⁵

رُبَّ صِنَاعَةٍ نَافِعَةٍ مَارَسْتَهَا.

7 — İntihâu'l-gaye manasıdır.

أَعْبُدُ اللَّهَ تَعَالَى حَتَّى الْمَوْتِ.

8 — İstisnâ içindir.

قَامَ الطَّلَابُ حَاشًا سَمِيرٍ.

9 — İstisnâ içindir.

هَلْكَ الْعَالِمُونَ خِلا الْعَامِلِ بِعِلْمِهِ.

10 — İstisnâ içindir.

هَلْكَ الْعَامِلُونَ عَدَا الْمُخْلِصِ.

11 — Lولا — Tahdîd (teşvik) içindir.

{لَوْلَا تَسْتَعْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ} *Nahl*, 27/46

12 — Kasem içindir.

{وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ} *Yâsin*, 36/2

13 — Kasem içindir.⁰⁶

{وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ}

Enbiyâ, 21/57

إلى — 14

Muğni'l-lebîb adlı kitabda, إلى harf-i cerine şu manalar verilmektedir.⁰⁷

a — İntihâu'l-gaye.

{... ثُمَّ أَمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ...} *Bakara*, 2/187

05. Abbâs Hasen, *en-Nahvu'l-Vâfi* (Kahire: trs.), II, 431 vd.

06. el-Dahdâh, Antoine, *Mu'cemu Kavâidi'l-Arabiyyeti'l-Âlemiyye* (Beyrut: 1990), s. 21-26.

07. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb* (Mısır: 1302), s. 74-76.

{...مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى...} *İsrâ, 17/1*

b – Maiyye manasına.

{...مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ...} *Saff, 61/14*

c – Tebyîn manasına.

{...قَالَ رَبِّ السَّخْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ...} *Yûsuf, 12/33*

d – اللام manasına.

أَحْمَدُ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ.

e – في manasına.

{...لِيَخْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْبَيْعَةِ...} *En'âm, 6/12*

f – İbtidâ manasına.

قَوْلُ وَقَدْ عَالَيْتُ بِالْكَوْرِ قَوْلَهَا أَيْسَمَى فَلَا يَتَوَى إِلَى ابْنِ أَحْمَرَ؟

أي مني.

g – عند manasına.

أَمْ لَا سَبِيلَ إِلَى السَّبَابِ، وَذَكَرَهُ أَشْهَى إِلَيَّ مِنَ الرَّحِيْقِ السَّلْسَلِ؟

h – Tekîd içindir.

{...فَاَجْعَلْ أَفِيدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ...} *İbrâhîm, 14/37*

الباء – 15

Muğni'l-lebîb'de الباء harf-i cerine şu manalar verilmektedir.⁰¹

a – İlsâk manasına.

{...وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ...} *Mâide, 5/6*

b – Ta'diye manasına.

{...ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ...} *Bakara, 2/17*

c – İstiâne manasına.

كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ.

d – Sebebiyye manasına.

{...إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلِ...} *Bakara, 2/54*

e – Musâhabe manasına.

{...أَهْبِطْ بِسَلَامٍ...} *Hûd, 11/48*

f – Zarfiyye manasına.

{...وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِدَرْ...} *Âl-i imrân,*

01. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebib* (Mısır: 1302), s. 101-106.

3/123

g – Bedel manasına.

فَلَيْتَ لِي بِحِمِّ قَوْمًا إِذَا رَكَبُوا شَتُّوا الْإِغَارَةَ فَرَسَانًا وَرَكَبَانًا

h – Mukâbele manasına

اِشْتَرَيْتُهُ بِالْفِ.

i – gibi mucâveze manasına.

{...فَأَسْأَلُ بِهِ خَيْرًا...} *Furkân, 25/59*

j – İsti'lâ manasına.

{...وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَّهُ بِقِنطَارٍ...} *Âl-i imrân, 3/75*

k – من gibi teb'îd manasına.

{...عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ} *Mutaffifîn,* 83/28

l – Kasem olarak.

أُقْسِمُ بِاللَّهِ.

m – Gâye olarak.

{...وَقَدْ أَحْسَنَ بِي...} *Yûsuf, 12/99*

n – Tekîd olarak.

{...وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا} *Fetih, 48/28*

41

علي – 16

Muğni'l-lebîbde, علی harf-i cerine şu manalar verilmektedir.⁰²

İki şekilde gelir:

Birincisi, harf olması. 9 manası vardır.

a – İsti'lâ manasına.

{...وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ} *Mu'min,* 40/80

b – مع gibi musâhabe manasına.

{...وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ...} *Bakara, 2/177*

c – عن gibi mucâveze manasına.

إِذَا رَضِيَتْ عَلَيَّ بَنُو فُشَيْرٍ لَعَمْرُ اللَّهِ أَعْجَبَنِي رِضَاهَا أَي عَنِّي.

d – اللام gibi ta'lîl manasına.

02. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebib* (Mısır: 1302), s. 142-146.

{...وَلْيُكْبِرَ اللَّهُ عَلَى مَا هَدَاكُمْ...} *Bakara*, 2/581

e – gibi zarfiyye manasına.

{...وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ...} *Kasas*, 28/15

f – in muvâfıkı olarak.

{...الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ} *Mutaffifin* 83/2

g – in muvâfıkı olarak.

{...حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولُ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ...} *A'râf*, 7/105

h – Ta'vîd için zâid olması.

إِنَّ الْكُرْهَ وَأَبْيَكُ يَعْتَمِلُ إِنَّ لَمْ يَجِدْ يَوْمًا عَلَى مَنْ يَتَّكِلُ
أَيَّ مَنْ يَتَّكِلُ عَلَيْهِ.

ı – İstidrâk ve idrâb manasına.

فُلَانٌ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ لِسُوءِ صَنِيْعِهِ، عَلَى أَنَّهُ لَا يَتَّأَسُّ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ؛
أَيَّ لَكِنَّه لَا يَتَّأَسُّ.

İkincisi, *Fuq* manasına isim olması.

{...أَمْسِيكَ عَلَيْكَ رُوحًا...} *Ahzâb*, 33/37

el-Burhân'da, *el* harf-i cerine şu manalar da ilave edilmektedir.⁰¹

a – İzâfet ve isnâd manasına.

{...وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ...} *Furkân* 25/58

b – *end* manasına.

{...وَلَهُمْ عَلَى ذُنُوبٍ...} *Şuarâ* 26/14

عن –

Muğni'l-lebîb'de, *en* harf-i cerine şu manalar verilmektedir.⁰²

3 vecih üzeredir.

Birincisi, *harf-i cer* olması. 10 manası vardır.

a – *Mucâveze* manasına.

سَافَرْتُ عَنِ الْبَلَدِ

b – *Bedel* olarak.

01. Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmu'l-Kur'ân*

(Beyrut: trs.), s. 284-285.

02. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb* (Mısır: 1302),

s. 147-150.

{...وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْرِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا...} *Bakara* 2/48,123

c – İsti'lâ manasına.

{...فَأِنَّمَا يَبْخُلُ عَنْ نَفْسِهِ...} *Muhammed*, 47/38

d – Ta'lîl manasına.

{...وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ...} *Tevbe*, 9/114

e – *bed* 'nin mürâdifi olarak.

{...قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ} *Mu'minûn*, 23/40

f – *Zarfiyye* olarak.

صَرَبْتُ زَيْدًا عَنِ الْمَسْجِدِ.

g – in mürâdifi olarak.

{...وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ...} *Şuarâ*, 42/25

h – *el* 'nin mürâdifi olarak.

{...وَمَا يَنْطَلِقُ عَنِ الْهَوَى} *Necm*, 53/3

ı – İstiâne manasına.

رَمَيْتُ عَنِ الْقَوْسِ.

j – Ta'vîd için zâid olması.

أَخَذْتُ الدَّرَاهِمَ عَنِ دِيَارٍ.

İkincisi, *harf-i masdariyye* olmasıdır.

أَعَجَبَنِي أَنْ تَفْعَلَ، عَنْ تَفْعَلَ.

Üçüncüsü, yön manasına isim olmasıdır.

3 şekilde gelir.

a – Üzerine *men* gelmesidir.

فَلَقَدْ أَرَانِي لِلرَّمَاحِ دَرِيْعَةً مِنْ عَنِّي نَارَةً وَأَمَامِي

b – Üzerine *elî* gelmesidir. Bu da nâdirdir.

عَلَى عَنِّي مَرَّتِ الطَّيْرُ سُنْحًا وَكَيْفَ سُنُوحٌ
وَالْيَمِينُ قَطِيعٌ؟

c – *Mecrûrunun* ve *müteallakı*-nın fâilinin tek müsemmâya iki zamir (şeklinde) olmasıdır.

وَدُعِ عَنْكَ تَهْبًا صَبِيحًا فِي حُجْرَاتِهِ وَ لَكِنْ حَدِيثًا مَا حَدِيثَ الرَّوَاحِلِ

في 18 —

Muğni'l-lebîb'de, fi harf-i cerine şu manalar verilmektedir.⁰¹

a — Zarfiyye manasına.

Mekânî,

أَكَلْتُ فِي الْمَسْجِدِ.

Zamânî,

مَثُّ فِي الْبَارِحَةِ.

Mecâzî.

النَّجَاهُ فِي الصَّدَقِ.

b — مع manasına musâhabe olarak.

أَقَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَّمٍ... {A'râf, 7/38}

c — Ta'lîl olarak.

{Yûsuf, 12/32} قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنِّي فِيهِ...}

d — İsti'lâ manasına.

{Tâhâ, 20/71, Şuarâ, 26/49} ... وَأَصْلَبْتِكُمْ فِي مَجْدُوعِ النَّخْلِ...}

e — الباء 'nın mürâdifi olarak.

مَرَرْتُ فِي زَيْدٍ.

f — 'nin mürâdifi olarak.

{İbrâhîm 14/9} ... فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ...}

g — 'in mürâdifi olarak.

أَكَلْتُ فِي النَّخْلِ.

h — Mukâyese olarak.

{Tev-be, 9/38} ... فَمَا مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ...}

ı — Ta'vîd olarak.

«صَرَبْتُ فِيمَنْ رَغِبْتُ» تريد: «صَرَبْتُ مَنْ رَغِبْتُ فِيهِ.»

j — Tevkîd olarak.

{ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا... }

Hûd, 11/41

el-Burhân'da, fi harf-i cerine şu ma-

01. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb* (Mısır: 1302), s. 168-170.

nalar da ilave edilmektedir.⁰²

a — عند manasına.

{Şuarâ, 26/18} ... وَ لَبِثْتُ فِينَا مِنْ عُمْرِكَ بَيْنَيْنِ }

b — بعد manasına.

{Lokmân, 31/14} ... وَفَصَالُهُ فِي عَامَيْنِ... }

c — عن manasına.

{İsrâ 17/72} ... فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى... }

اللام — 19

Muğni'l-lebîb'de, lam harf-i cerine şu manalar verilmektedir.⁰³

a — İstihkâk manasına.

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ وَالْعِزَّةُ لِلَّهِ.

b — İhtisâs manasına. İki zât arasında vâkî olur.

الْحِنَّةُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالنَّارُ لِلْكَافِرِينَ.

c — Milk manasına.

{Bakara, 2/255} ... لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ...}

d — Temlik manasına.

وَهَبْتُ لَزَيْدٍ دِينَارًا.

e — Şebîhü't-temlik manasına.

{Şûrâ, 42/11} ... وَاللَّهُ خَلَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا... }

f — Ta'lîl olarak.

صَرَبْتُ زَيْدًا لِلتَّأْدِيبِ.

g — Tevkîdü'n-nefy olarak.

{Âl-i imrân, 3/179} ... وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ... }

h — 'nin muvâfıkı olarak.

{Zilzâl, 99/5} ... يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ أَوْحَىٰ لَهَا }

ı — 'nin muvâfıkı olarak.

{İsrâ, 17/109} ... وَجَحْرُونَ لِلْأَذْقَانِ... }

j — 'nin muvâfıkı olarak.

{Enbiyâ, ...} وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ... }

02. Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmu'l-Kur'ân* (Beyrut: trs.), s. 302-304.

03. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb* (Mısır: 1302), s. 208-216.

21/47

k — عند manasına.

{... كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ...} Kaf, 50/5

l — بعد manasına.

{... أَقِمِ الصَّلَاةَ لِلذِّكْرِ الشَّمْسِ إِلَى عَسَقِ اللَّيْلِ...} İsrâ, 17/78

m — مع manasına.

فَلَمَّا تَفَرَّقْنَا كَأَنِّي وَمَالِكًا لَطُولِ اجْتِمَاعٍ لَمْ نَبْتَ لَيْلَةً مَعًا

n — 'in muvâfıkı olarak.

لَنَا الْفَضْلُ فِي الدُّنْيَا وَأَنْفُكَ رَازِمٌ وَنَحْنُ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلُ

o — Teblîğ manasına.

وَقُلْتُ لَهُ، أَذْنْتُ لَهُ، وَمُسَّرْتُ لَهُ.

ö — 'in muvâfıkı olarak.

{... وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ مَا سَبَقُنَا إِلَيْهِ...}

Ahkâf, 46/11

p — Sayrûrat manasına. Lâmu'l akîbet ve lâmu'l meâl de denir.

{... فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ هُمُ عَدُوًّا وَخَرْنًا...} Kasas, 28/8

44

r — Kasem ve taaccüb manasına beraber olarak Allah ismine has kılınmıştır.

لِلَّهِ يَبْعِي عَلَى الْيَوْمِ ذُو حَيْدٍ بِمُشْمَجَرٍّ مِنَ الطَّيِّانِ وَالْأَسْرِ

s — Kasemden mücerred olan taaccüb manasına olup nidâda kullanılır.

يَا لَلْمَاءِ، وَيَا لَلدَّوَاهِي.

ş — Ta'diye manasına.

{... فَهَبْتُ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَيْلًا}

t — Tevkîd manasına.

{... وَأَمْرًا لِسُلَيْمٍ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ}

En'âm, 6/71

el-Burhân'da, harf-i cerine şu manalar da ilave edilmektedir.⁰¹

a — Tahsis manasına.

{... إِنَّ وَهَيْتَ نَفْسَهَا لِلَّيْلِ...}

b — Velâyet için.

01. Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmu'l-Kur'ân* (Beyrut: trs.), s. 339 vd.

{... لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلِ وَمِنْ بَعْدِ...} Rûm, 30/4

c — 'il-meftûhatü's-sâkine manasına.

{... يُرِيدُونَ لِيُطْفِقُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ...}

20 — من

Muğni'l-lebîb'de, harf-i cerine şu manalar verilmektedir.⁰²

a — İbtidâu'l-gâye manasına.

{... مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى...} İsrâ, 17/1

b — Teb'îd manasına.

{... مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهَ...}

c — Beyânü'l-Cins olarak. Çoğunlukla ma ve meha dan sonra gelir.

{... مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا تُمْسِكْ لَهَا...} Fâtır, 35/2

{... وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ...}

d — Ta'lîl olarak.

{... مِمَّا خَطَبَا تَحْمِمْ أُغْرِفُوا...}

e — Bedel olarak.

{... أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ...}

f — 'in mürâdifi olarak.

{... فَوَيْلٌ لِلنَّاصِيَةِ فُلُوهُمْ مِنْ دِخْرِ اللَّهِ...} Zümer, 39/22

g — 'nin mürâdifi olarak.

{... يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفِ خَفِيِّ...}

h — 'nin mürâdifi olarak.

{... أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ...}

i — 'nin mürâdifi olarak.

{... لَنْ نَعْبُدَ عَنْهُمْ أُمُوتَهُمْ وَلَا أَوْلَادَهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا...} Āl-i imrân, 3/116

j — 'nin mürâdifi olarak. Bu 'ya bitiştiği zamandır.

وَأَنَا لِمِمَّا كَضَبْتَ الْكَبِشَ ضَرْبَةً عَلَى رَأْسِهِ تَلْقَى اللِّسَانَ مِنَ الْعَمِ

l — 'nin mürâdifi olarak.

02. İbnu Hişâm, *Muğni'l-Lebîb* (Mısır: 1302), s. 318-322.

{وَنَصْرِنَا مِنْ الْقَوْمِ...} *Enbiyâ, 21/77*
m — Fasl. İki zıd şeyin ikincisine dahil olur.

{...وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُنْصِلَ مِنَ الْمُصْلِحِ...} *Bakara, 2/220*

n — Gâye olarak.

رَأَيْتَهُ مِنْ ذَلِكَ الْمَوْضِعِ.

o — Umûm üzerine tansîs olarak. Bu da zâididir.

مَا جَاءَنِي مِنْ رَجُلٍ.

ö — Tevkîdül-umûm manasına. Bu da zâididir.

مَا جَاءَنِي مِنْ أَحَدٍ.

el-Burhân'da, من harf-i cerine şu mana da ilave edilmektedir.⁰¹

Mülâbese manasına.

{الْمَنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ...} *Tevbe, 9/67*

Harf-i Cerlerin Kuran-ı Kerim'de Geçen Fiillere Farklı Manalar Kazandırması

1 — أتى : Geldi.⁰² Yaptı.

ب : Getirdi.

فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ

“Haydi onun benzeri bir sûre getirin.” (*Bakara 2/23*)

على : Uğradı. Rastladı. Karşılaştı. Birtirdi. Sonuna vardı. Helak etti.

فَأْتُوا عَلَى قَوْمٍ يَغْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ

“Orada kendilerine mahsus bir takım putlara tapan bir kavme rastladılar.” (*A'râf 7/138*)

ولقد أتوا على القرية

“(Rasûlüm) andolsun (bu Mekkeli

01. Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmu'l-Kur'ân* (Beyrut: trs.), s. 415 vd.

02. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), VI, 2261.

putperestler) o beldeye uğramışlardır.” (*Furkân 25/40*)

2— أخذ : Aldı.⁰³ Tuttu. Elde etti. Helâk etti. Yok etti. Öldürdü. Kahretti. Galebe etti. Alıkoydu. Esir aldı. Hapsetti. Muâheze etti. Cezalandırdı.

على : Kınadı. Tenkid etti. Mâni oldu. Menetti. Taahhüt etti. Yüklendi.

وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي

“...ve bu ahdimi yüklediniz mi?”

(*Âl-i imrân 3/81*)

فَدَأَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوثِقًا مِنَ اللَّهِ

“...Allah adına sizden söz aldığım...”

(*Yûsuf 12/80*)

3— أذى : Ödedi. Edâ etti.⁰⁴ Yerine getirdi.

إلى : Ulaştırdı. Götürdü.

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأَمَّنْهُ بِقِطَارٍ يُؤَدُّ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأَمَّنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدُّ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا

“Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız *iade eder*. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana *iade etmez*.” (*Al-i imrân 3/75*)

4— أفك : Yalan söyledi.⁰⁵ İftira etti. Aldattı.

عن : (Görüşünden) vazgeçirdi. Çevirdi. Sapıttı. Yalancı etti.

فَالُوا أَجُنتَنَا إِنَّا كُنَّا عَنْ أَهْلِنَا

“Sen bizi tanrılarımızdan çevirmek için mi bize geldin? dediler.” (*Ahkâf 46/22*)

03. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît* (Bulak: 1301), I, 363.

04. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît* (Bulak: 1301), IV, 300.

05. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV, 1572.

5— أمن : Emin oldu. Güvenli oldu. Korkmadı.⁰¹

علي : İtimat etti. Güvendi.

مَا لَكَ لَا تُؤْمِنُ عَلَيَّ يُوسُفُ

“Sana ne oluyor da Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun.” (Yûsuf 12/11)

6— آمن : Emniyette oldu. Emin kıldı.

ب : İnandı. Tasdik etti.⁰² Güvendi.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ

“Onlar gayba inanırlar.” (Bakara 2/3)

7— بدا : Zuhur etti. Ortaya çıktı. Göründü. Zahir oldu. Açık oldu. Kira ve çöle çıktı.⁰³ Bâdiyede ikamet etti.

Birinin zihninde bir görüş peyda oldu.

ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا آيَاتٍ لَيَسْخَرُنَّهُ حَتَّىٰ جِئِ

“Bu kadar delili gördükleri halde, sonra yine de Yûsuf’u bir süre için zindana atma düşüncesi ağır bastı.” (Yûsuf 12/35)

8. تاب : Günahıtan vazgeçti.⁰⁴ Kendisinden meydana gelen şeyden pişman oldu ve hatasından döndü.

علي : Allah tevbesini kabul etti.

فَتَابَ عَلَيْهِمْ

“Böylece Allah tevbenizi kabul etmiş olur.” (Bakara 2/54)

9. جرى : Ödedi. Yetti. İhtiyaç bırakmadı. Fayda verdi. Mükâfatlandırdı.⁰⁵ Karşılığını verdi. Mukâbelede bulun-

01. Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 30.

02. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), V, 2071.

03. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), IV, 304.

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), I, 91.

05. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), IV, 314.

du.

عن : Yerine geçti.

لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا

“...kimse, kimse yerine bir şey ödeyemez.” (Bakara 2/48,123)

10. تجاوز : Geçti. Aştı. Öne geçti.

عن : Başışladı. Müsâmaha etti. Göz yumdu. Affetti.⁰⁶

وَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ

“...ve günahlarını başışlayacağız...” (Ahkâf 46/16)

11. جاء : Geldi.⁰⁷ Yaptı. İndi. Meydana geldi. Gerçekleşti. Vârid oldu.

ب : Getirdi.

الآنَ جِئْتُ بِالْحَقِّ

“İşte tam şimdi gerçeği ortaya koydu.” (Bakara 2/71)

أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ

“Size Rabbinizden bir mucize getirdim.” (Al.i imrân 3/49)

12. أحسن : Bir şeyi iyi ve güzel etti.⁰⁸ Bir şeyi bildi. Yüksek kum yığını üzerine oturdu.

إلى : İyilik etti. Güzel bir şey verdi. Lütûfda bulundu

وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

“Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et.” (Kasas 28/77)

ب : İyilik etti. Güzel bir şey verdi. Lütufda bulundu.

وَقَدْ أَحْسَنَ بِي

“Doğrusu Rabbin bana çok şey lûtufetti.” (Yûsuf 12/100)

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 870.

07. Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 146.

08. Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 170.

13 — حکم : Hüküm sürdü. Yönetti. İdare etti. Menetti.⁰¹ Ata gem taktı.

ب : Hükmetti.

أَنْ تُحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

“...adaletle hükmetmenizi...” (Nisâ 4/58)

14 — حلّ : Helal ve mübah oldu. Muhrim ihramdan çıktı. Bir yere inip kondu. Yerleşti. Edası gerekli oldu. Evlenme câiz oldu. Çözdü.⁰² Eritti.

على : İndi. (Öfke gazap) gelmek.

وَيَجْلُ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّهِيمٌ

“... ve sürekliliği bir azabın kimin başına ineceğini...” (Hûd 11/39)

15 — أحاط : Duvar yaptı. Korudu. Himaye etti. Görüp gözetti. Üzerine aldı.

ب : Bir işi bütün yönleriyle bilip kavradı.⁰³ Muttalî oldu. Kuşattı. Helâk oldu. Menetti.

وَأَخَاطَطُ بِهِ خَطِيبَتُهُ

“...kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa...” (Bakara 2/81)

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ

“O’nun bildirdiklerinin dışında insanlar O’nun ilminden hiç bir şeyi tam olarak bilemezler.” (255)

16 — حاف : Baba çocuğunun bazısını kayırdı.

على : Zulmetti.⁰⁴

أَمْ يَحْتَابُونَ أَنْ يُحْيِيَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ رَسُولَهُ

“...Yahut Allah ve Resûlünün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden

mi korkuyorlar?” (Nûr 24/50)

17 — حاق : Ovdu.

ب : Kuşattı. Sardı. Düşürdü. İsabet etti.⁰⁵

وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ

“Hâlbuki fena düzen, ancak sahibinin başına geçer.” (Fâtır 35/43)

18 — خسف : Ay tutuldu.⁰⁶ Yer battı. Çöktü. Su çekildi. Eksildi. Acıktı. Hastalıktan iyileşti. Zayıfladı. Yırtıldı. Yırttı. Kesti. Birine hoşlanmadığı kaçırdığı şeyi yükledi.

ب : Yere batırdı. Yere göçürdü.

أَنْ يُخْسِفَ اللَّهُ بِحِمِّ الْأَرْضِ

“...Allah’ın kendilerini yere geçirmeyeceğinden...” (Nahl 16/45)

19 — خضع : Boyun eğdi.⁰⁷ Eğilip büküldü.

ب : Yumuşak edalı konuştu.

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ

“...çekici bir eda ile konuşmayın.” (Ahzâb 33/32)

20 — أخذ : Geç kocadı. Bekâsını devam ettirdi. Kalıcı kıldı. Ebedî yaşattı.

إلى : Bir şeye meyletti.⁰⁸ Saplandı. Sakin ve rahat oldu. Alıştı. Bel bağladı.

وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ

“Fakat o, dünyaya saplandı...” (A’râf 7/176)

21 — تخلف : Geride bıraktı. Aklı gelişemedi. Öğrenci sınıfını geçemedi.

عن : Geri kaldı.⁰⁹ Gitmedi. Yerinde

01. Râgıb el-İsfehâni, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 181.

02. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV, 1672.

03. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1121.

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV, 1347.

05. Râgıb el-İsfehâni, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 196.

06. Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîr* (Bulak: 1301), III, 137.

07. Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs* (Mısır: 1888), V, 319.

08. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 469.

09. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV, 1358.

oturup kaldı.

أَنْ يَسْخَلُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ

“...Allah’ın Resûlünden *geri kalmaları...*” (Tevbe 9/120)

22 — خلى : Boş oldu. Boşaldı. Tek başına kaldı. Geçip gitti. Öldü.

ل : Bir işi yalnız başına yaptı. Temâyül gösterdi. Teveccüh etti.

يَخْلُ لَكُمْ وَجْهَ أَبِيكُمْ

“...babanızın *teveccühü* yalnız size kalsın.” (Yûsuf 12/9)

إلى : Baş başa kaldı.⁰¹

وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ

“...şeytanları ile *baş başa kaldıklarında* ise...” (Bakara 2/14)

23 — دفع : Kuvvetle defedip, itip kaktı.⁰² Uzaklaştırıp izâle etti.

إلى : Mecbur etti. Geri verdi. Ulaştı. Vardı.

فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

“...hemen mallarını kendilerine *veririn...*” (Nisâ 4/6)

24 — دافع : Üzerine düştü. Rekabet etti.

عن : Müdafaa etti. Uzaklaştırdı.⁰³ Hiymeye etti. Geciktirdi.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا

“Allah iman edenleri *korur.*” (Hac 22/38)

25 — ذهب : Gitti. Geçti.⁰⁴ Öldü.

ب : Giderdi. Götürdü. İzâle etti.

ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), VI, 2330.

02. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beirut: 1955), VIII, 87.

03. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beirut: 1955), VIII, 87.

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), I, 129.

“Allah hemen onların aydınlığını *giderir...*” (Bakara 2/17)

26 — رغب : Bir şeyi sevip diledi. Özledi. Üzerine pek düştü. Hırs gösterdi.

عن : Yüz çevirdi.⁰⁵ Vazgeçti.

وَمَنْ يَرْتَعِْبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ

“İbrahim’in dininden *kim yüz çevirir...*” (Bakara 2/130)

27 — ركض : Koştı ve sürat yaptı. At seğirtsin diye binen ayaklarıyla tepti.⁰⁶ Vurdu. İtti. Kakıverdi.

من : Kaçtı. Hezimete uğradı.

فَلَمَّا أَحْسَبُوا أَنَّنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ

“Onlar bizim baskınımızı hissedemez derhal oralardan (azab bölgesinden) *kaçarlar.*” (Enbiya 21/12)

28 — راد : Diledi.⁰⁷ Kandırdı. Aldattı. Ayarttı. Tuzağa düşürdü. Başvurdu. Tartıştı.

عن : Kadını nefsi (zinâ) için istedi. Kadın erkeği nefsi (zinâ) için istedi. Birinden bir şey istedi. Yumuşak davrandı. Hoş geçindi.

وَرَاوَدَتْهُ الْآيَةُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ

“Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden *kâm almak istedi.*” (Yûsuf 12/23)

29 — راع : Meyletti. Şaşırtmak için süratle sağa sola koştı. Tilkilik etti.

على : Yönelip vurdu.

فَرَاَعَ عَلَيْهِمْ صَرِيحًا بِالْيَمِينِ

“Bunun üzerine yanlarına gelip sağ eliyle *vurdu.*” (Sâffât 37/93)

إلى : Bir şeye gizlice meyletti.⁰⁸

05. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), I, 137.

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), III, 1080.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), II, 478.

08. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), IV,

قَرَأَ إِلَى آلِهِمْ

“Yavaşça putlarının yanına vardı.”
(Sâffât 37/91)

30 — تراور : Ziyaretleşti.⁰¹

عن : Meyletti. Yöneldi. Saptı.

إِذَا طَلَعَتْ تَرَاوُرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ

“Doğduğu zaman mağaralarının sa-
ğına meyleder...” (Kehf 18/17)

31 — سأل : İstedti.⁰² Sadaka istedi.

عن : Sordu.

وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Siz onların yaptıklarından *sorguya*
çekilmezsiniz.” (Bakara 2/134, 141)

ب : Sordu.

فَأَسْأَلُ بِهِ خَيْرًا

“Bunu bir bilene *sor.*” (Furkân
25/59)

32 — سخر : İstemediği bir şeyi teklif
etti.⁰³ Ücretsiz iş teklif etti. Zorla yap-
tırdı. Boyun eğdirdi.

على : Musallat etti.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَازِينَهُ أَيَّامًا

“Allah onu, artarda yedi gece sekiz
gün onların üzerine *musallat etti.*”
(Hâkka 69/7)

33 — سطا : At gemi azıya aldı. Su çok
olup taşıtı. Adımlarını seyrek atarak
yürüdü.

ب : Üzerine atlayıp mağlup etti.⁰⁴

يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا

“Onlar, kendilerine ayetlerimizi
okuyanların neredeyse *üzerlerine sal-*

1320.

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 674.

02. Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-Esâsi*
(Tunus: 1988), s. 600.

03. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 680.

04. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut:
1955), XIV, 383.

dırırlar.” (Hac 22/72)

34 — سفح : Bir şeye nişan alamet koy-
du. Tokat attı. Kuş dövüştüğü kuşa
kanatlarıyla vurdu.

ب : Yakalayıp şiddetle çekti.⁰⁵

لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ

“...derhal onu alnından (perçemin-
den) *yakalarız...*” (Alak 96/15)

35 — سقط : Düştü. Sukut etti.⁰⁶

في : Pişman oldu. Hata etti. Şaşır-
dı. Zelle, hata sâdir oldu.

وَلَمَّا سَطِطَ فِي أَيْدِيهِمْ

“Pişman olup da...” (A'râf 7/149)

36 — سلق : Kaynattı. Koştu. Bağırdı.⁰⁷
Yüzdü. Vurdu. Dürttü.

ب : Sözle incitti.

سَلَقُوكُمْ بِاللَّيْسَةِ جَدَادٍ

“...sizi sivri dilleri ile *incitirler.*”
(Ahzâb 33/19)

37 — سلم : Teslim etti. Teslim oldu.
Munkâd oldu.⁰⁸ Hükme râzı oldu. Kur-
tardı.

على : Selamladı. Musâfaha etti.

فَسَلَّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ

“...kendinize (birbirinize) *selam ve-*
rin.” (Nûr 24/61)

38 — أسلم : Teslim oldu. İnkıyâd etti.
Müslüman oldu. Sulh yaptı. Sulha gir-
di.⁰⁹ Terk etti. Yardım etmeyi bıraktı.

ج : İşini havale etti. Ismarladı. Verdi.

05. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III,
1230.

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III,
1132.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV,
1497.

08. Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasit* (Kahire:
1960), I, 446.

09. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV,
1952.

Teslim etti.

أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ

“...kendini Allah’a *veren*...” (Nisâ 4/125)

إلى : İşini havale etti. Ismarladı. Verdi. Teslim etti.

وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ

“...kendini bütünüyle Allah’a *veren* kimse...” (Lokmân 31/22)

39 — استوى : Birinin gençliği kemâle vardı⁰¹ (Tam yiğit oldu). Olgunlaştı. İki şey birbirine eşit oldu. Düzgün oldu.

على : İstilâ etti. Hâkimiyeti üzerine aldı. Yükseldi. Üzerine çıktı.

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

“Sonra Arş üzerine *istiva* buyurdu.” (A’râf 7/54)

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْجُودِيِّ

“...(gemi de) Cudi dağının üzerine *yerleşti*.” (Hûd 11/44)

إلى : Yöneldi. Kastetti.

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ

“Sonra (kendine has bir şekilde) se-maya *yöneldi*.” (Bakara 2/29)

40 — أشرك : Ayakkabıya bağ takti.⁰² (Bir işte veya alışverişte başkasını kendisine) ortak yaptı.

ب : Ortak koştu.

وَلَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا

“O’na hiç bir şeyi eş *tutmayalım*...” (Al-i imrân 3/64)

في : Bir işe ortak etti. Bir işe dâhil etti.

وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), VI, 2385.

02. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV, 1594.

“Ve onu işimde *ortak kıl*.” (Tâhâ 20/32)

41 — شفع : Çift yaptı.⁰³ Çift gördü.

ل : Bir aracı ile müracaat etti. Şefa-atçı oldu. Yardım istedi. Yardım etti. Dilek diledi.

فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا

“Şimdi bizim şefaathçılarımız var mı ki bize *şefaath etsinler*.” (A’râf 7/53)

42 — شهد : Hazır bulundu. Gözü ile gördü. Bildi. Muttalî oldu.

على : Kesin olarak haber verdi.⁰⁴ Aleyhte şahitlik etti.

شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا ... وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ

“Kendi *aleyhimize şahitlik ederiz*... ve kendi *aleyhlerine şahitlik ettiler*.” (En’âm 6/130)

ب : Yemin etti.

أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ

“...dört defa Allah adına *yemin ve şahitlik etmesi*...” (Nûr 24/8)

43 — أشهد : Bir şeyi huzura getirtti.⁰⁵

على : Şahitlik ettirdi. Şahit tuttu.

وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ

“Hatta böylesi kalbinde olana (samimi olduğuna) Allah’ı *şahit tutar*.” (Bakara 2/204)

44 — أشار : Bal sağdı.

إلى : İşaret etti.⁰⁶

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ

“Bunun üzerine Meryem çocuğu *gösterdi*.” (Meryem 19/29)

45 — أصرّ : At vs. bir şey dinlemek için kulağını dikti. Süratle koştu. Devenin

03. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1238.

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 494.

05. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 494.

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 704.

sütü kurudu.

على : Bir işe asılıp ısrarla üzerinde durdu.⁰¹

وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.” (*Al-imrân* 3/135)

46 — صفح : Enli kıldı. Tek tek arz etti.

عن : Yüz çevirdi.⁰² Affetti.

فَأَصْفَحَ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ

“Şimdilik sen onlardan yüz çevir ve size selam olsun de.” (*Zuhruf* 43/89)

47 — أصفى : Sâfileştirdi. Berraklaştırdı. şâirin şiiri tavuğun yumurtası kesildi. Kadın çok cimâ ederek erkeğin menisini bitirdi.

ب : Seçti. Tercih etti.⁰³

أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُم بِالْبَنِينَ

“*(Ey müşrikler)* Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da...” (*İsrâ* 17/40)

48 — اصطنع : İyi yaptı. Allah yolunda yemek hazırladı. Dostlar için yemek yaptı. Ziyafet tertip etti. Edeplendirdi.

ل : Seçti.⁰⁴

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي

“Seni kendim için elçi seçtim.” (*Tâhâ* 20/41)

49 — صار : Çok ses çıkardı. Bir şeyi kesti.

الى : Yüzünü bir şeye döndürüp yöneldi. Yaklaştırdı. Meylettirdi.⁰⁵

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 711.

02. Me'lûf Lewis, *el-Muncîd* (Beyrut: 1986), s. 427.

03. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), VI, 2402.

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1246.

05. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 717.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ

“...Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır...” (*Bakara* 2/260)

50 — ضرب : Vurdu. Rızık aramaya çıktı.⁰⁶ Hareket etti. (Nabız) attı. (Para) bastı. (Akrep) soktu. (Damar yaraya vurup) acıttı. (Şeref) elde etti.

ل : Darb-ı mesel söyledi. Payın bir kısmını kendisine ayırdı. İsnat etti.

وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ

“...Allah insanlara misal getirir.” (*İbrâhim* 14/25)

عن : Bir şeyden yüz çevirdi. Vazgeçti. Mâni oldu.

أَفَضْرِبُ عَنْكُمُ الدَّرَكُنَّ صَفْحًا

“...sizi Kur'an'la uyarmaktan vaz mı geçelim?” (*Zuhruf* 43/5)

على : (Toprağı) sürdü. Kalktı. Kaçtı. Tuttu. İşini bozdu. (Vergi) koydu.

فَضْرَبْنَا عَلَىٰ آدَامَ فِي الْكُهْفِ سِنِينَ عَدَدًا

“Bunun üzerine biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık).” (*Kehf* 18/11)

في : Ticaret veya gazâ için yurttan çıkmak. Gitmek. Uzaklaşmak. Tutmak. Menetmek. (Suda) yüzmek. Üfleemek.

إِذَا صَرَبُوا فِي الْأَرْضِ

“...yeryüzünde sefere çıkan...” (*Al-imrân* 3/156)

51 — اطلع : Hurma çiçek açtı. Ağaç yapraklandı. Göründü. Okçunun oku hedefin üzerinden geçti.⁰⁷ Kustu.

على : Bildirdi. İzhar etti. Ansızın üze-

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), I, 168.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1254.

rine çıkageldi.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظِلَّكُمْ عَلَى الْغَيْبِ

“Bununla beraber Allah size gay-
bı da bildirecek değildir.” (*Al-i imrân*
3/179)

52 — طوع : İtaate geldi. İtaat ettirdi.

ل : Kolaylaştırdı.⁰¹ İyi gösterip yar-
dım edip teşvik etti. İzin verdi. Rızâ
gösterdi.

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسَهُ قَتْلَ أَحِيَبِ

“Nihayet nefsi onu, kardeşini öl-
dürmeye itti ve onu öldürdü.” (*Mâide*
5/30)

53 — أظفر : Bir şeye tırnak batırdı.⁰²

على : Galip getirdi.

مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرْتُمْ عَلَيْهِمُ

“O sizi onlara karşı *muzaffer kıldık-*
tan sonra...” (*Fetih* 48/24)

54 — ظهر : Bir şey gizliyen açığa çık-
tı.⁰³ Üzerine çıktı.

على : Gâlip oldu. Bir işe vâkıf oldu.
Yardım etti.

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ

“Nasıl olabilir ki. Onlar size *galip*
gelselerdi.” (*Tevbe* 9/8)

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ

“Çünkü onlar eğer size *muttali olur-*
larsa...” (*Kehf* 18/20)

55 — أظهر : Bir şeyi aşikâr kıldı. Orta-
ya çıkardı.⁰⁴ İzhâr etti. İlan etti. Öğle
vaktine girdi. Öğle vaktinde gezdi.
Sırtının arkasına koydu. Aldırmayıp
ihmal etti.

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III,
1255.

02. Me'lûf Lewis, *el-Muncîd* (Beyrut: 1986),
s. 486.

03. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 730.

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 732.

على : Yardım etti. Galip getirdi. Kadri-
ni yükseltti. Bildirdi.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

“Bütün dinlerden *üstün kılmak* üze-
re...” (*Tevbe* 9/33, *Fetih* 48/28, *Saf*
61/9)

فَلَا يَظْهَرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا

“Sırlarına kimseyi *muttali kılmaz*.”
(*Cin* 72/26)

56 — عبا : Hazırladı. Yapıp karıştırdı.
Doldurdu. Kayırdı.

ب : Önem verdi.⁰⁵

مَا يَعْتَابُ بِكُمْ رَبِّي

“...Rabbim size niye *değer versin*?”
(*Furkân* 25/77)

57 — عدل : Adil oldu.⁰⁶ İnsaf etti. Doğ-
rulttu. Düzeltti. Meyletti.

ب : şirk koştı. Eşit muamele etti.
Aralarını denk tuttu.

وَهُمْ يَرْجَمُونَ

“Çünkü onlar Rablerine *eş tutuyor-*
lar.” (*En'âm* 6/150)

58 — اعتذر : Özürlü, mazûr oldu.⁰⁷

إلى : Mazeretinin kabulünü istedi.
Özür diledi.

يَخْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ

“...size *özür beyan edecekler*.” (*Tev-*
be 9/94)

59 — عرض : Enli kıldı.⁰⁸ Eşyayı müba-
dele sureti ile sattı.

ب : Ondaki kusuru ifade eden bir söz
söyledi.

05. Râgıb el-İşfehâni, *el-Müfredât* (İstanbul:
1986), s. 481.

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), V,
1760.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 738.

08. Râgıb el-İşfehâni, *el-Müfredât* (İstanbul:
1986), s. 494.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ

“Böyle kadınlara evlenme isteğinizi üstü kapalı biçimde çitlatmanızda ve bal yoktur...” (Bakara 2/235)

60 — أعرض : Göründü. Bariz oldu. Bir şeyi enli kıldı. Enli oldu.

عن : Bir şeyden yüz çevirdi.⁰¹ Bıraktı. Terk etti. Alıkoymdu. Menetti.

فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا

“...onlardan vazgeçin.” (Nisâ 4/16)

61 — اعترف : Bildi. Tanıdı (Devleti vs.yi tanıyıp diplomatik ilişkide bulundu). Boyun eğdi. İtaat etti.

ب : İtiraf etti. Günahını ikrar eyledi.⁰² Bir şeye delâlet etti.

وَأَخْرَجُوا بِدُونِهِمْ

“Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler...” (Tevbe 9/102)

62 — عشا : Gece ve gündüz iyi görmedi.⁰³ Gözü dumanlı oldu. Gözü dumanlı adamın yaptığı tuttuğu gibi yapıp tuttu. Akşam yemeği yedirdi. Yöneldi.

عن : Yüz çevirdi. Vaz geçti. Görüşü zayıf olup göremedi.

وَمَنْ يَعْتَسُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ

“Her kim Rahman olan Allah’ın zikrinden yüz çevirirse...” (Zuhruf 43/36)

63 — عض : Sıkı sarıldı. Zaman şiddetli geldi.

على : Dişleri ile ısırıldı.⁰⁴

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1084.

02. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), IV, 1402.

03. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), IV, 364.

04. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), V, 188.

وَإِذَا خَلَوْا عَضُوا عَلَيْكُمُ الْأَثَامِلَ مِنَ الْعَيْظِ

“...kendi başlarına kaldıklarında da size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar.” (Al-i imrân 3/119)

64 — عفا : Sildi.⁰⁵ Silindi. Gizlendi. Bir şeyi çoğaltıp uzattı. Birine gelip iyilik ve lütuf istedi. Çok oldu, az oldu.

عن : Affetti. Bağışladı. Bıraktı. Vaz geçti.

وَعَفَا عَنْكُمُ

“...ve sizi bağışladı.” (Bakara 2/187)

65 — عكف : Etrafında toplandı. Menetti.

على : Bir şeye bağlandı.⁰⁶ Ayrılmadı.

يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامِهِمْ

“Onlar kendilerine mahsus bir takım putlara tapıyorlardı.” (A'râf 7/138)

66 — عمل : İş işledi.⁰⁷ Yaptı. İcra etti. Hareket etti. Tasarruf etti. Vergi topladı.

على : Bir işi bitirmede, yerine getirmede gayret etti. Valilik yaptı.

يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَائِكِكُمْ

“Ey kavmim! Elinizden geleni yapın.” (En'âm 6/135, Hûd 11/93, Zümer 39/39)

67 — عمي : Adamın gözü sonradan kör oldu.⁰⁸ Gözü tamamen kör oldu. Kalbi kör oldu. Saptı.

على : Bir şey karışık oldu. Gizli örtülü

05. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), XV, 72.

06. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), IX, 255.

07. Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 519.

08. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), IV, 369.

oldu.

فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ

“İşte o gün onlara bütün haberler körleşmiştir.” (Kasas 28/66)

68 — عَمَى : Birini kör yaptı. Birini kör buldu.

على : Karıştırdı.⁰¹ Gizleyip sakladı.

فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ

“...bu size gizli tutulmuşsa...” (Hûd 11/28)

69 — أَعْرَى : İnsanların arasını bozdu. Fitne vs. sokarak birbirlerine kattı.

ب : Teşvik ve tahrik etti. Kışkırttı. Üzerine saldı.⁰²

لَنُعْرِيَنَّكَ بِحِمِّ

“...seni onlara musallat ederiz...” (Ahzâb 33/60)

70 — غَفَلَ : Bir şeyi örttü. Unutmaksızın ihmal sebebiyle terk etti.

عن : Unutmaksızın ihmal etti. Gaflet etti. Sehiv sebebiyle terk etti.⁰³

لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ

“...siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız...” (Nisâ 4/102)

71 — أَغْفَلَ : İhmal etti. Terketti. Gaflet etti.⁰⁴ Nişan koymadı. Gafil diye isimlendirdi. Boş vaktini aramayıp, meşguliyet anında sordu.

عن : Birini gafil kıldı. Dikkatini, ilgisi- ni başka yöne çevirip dağıttı.

وَلَا تُطِغْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ دِكْرِنَا

“Bizi anmak hususunda kalbine gaf-

01. Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-Esâî* (Tunus: 1988), s. 870.

02. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), VI, 2445.

03. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), IV, 26.

04. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), XI, 497.

let verdiğimiz kimseye itaat etme...” (Kehf 18/28)

72 — غَلَطَ : Kalın, sert, katı ve iri oldu.⁰⁵ Bir şey şiddetli ve zor oldu. Yoğun oldu. Kuvvetlendi. Buğday başak verdi.

على : Sert ve katı davrandı. Şiddetlendi.

وَإِغْلَظْ عَلَيْهِمْ

“Onlara karşı sert davran.” (Tevbe 9/73, Tahrîm 66/9)

73 — فَحَّحَ : Açtı.⁰⁶ Bir şeyi açıp genişletti. Aradaki anlaşmazlığı hükme bağladı.

على : Öğretti. Yol gösterdi. İrşad etti. Yardım ve imdat etti.

أَتُحَدِّثُوهُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ

“Allah’ın size açtığı hakikatleri tutup onlara söylüyorsunuz?” (Bakara 2/76)

74 — فَتَنَ : Madeni ateşte eritti.⁰⁷ Bir kimseye görüş veya dininden vazgeçmesi için eziyet ve işkence etti. Birini saptırdı, azdırdı. Bir şeyi yaktı. Tecrübe etti. Sınadı. Fitneye düştü. Birini fitneye düşürdü. Aklını çaldı. Gönlünü çaldı. Bir şey kalbe hoş gelip şaştı.

عن : Görüşünden vazgeçirdi.

وَإِخَذَرْنَاهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ...

“...ve onlardan sakın ki Allah’ın sana indirdiği hükümlerin bazısından seni şaşırtmasınlar.” (Mâide 5/49)

75 — فَزَّ : Kaçtı.⁰⁸ Sürat yaptı. Koştı.

05. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), II, 410.

06. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), I, 247.

07. Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 559.

08. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak:

Av tilkilik edip şuraya buraya kaçıp saptı. Denendi. Sınandı.

إلى : Sığındı.

فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ

“O halde Allah’a koşun.” (Zâriyat 51/50)

76 — فرض : Kesti.⁰¹ Takdir etti. Tayin etti. Düşünüp tasavvur etti. Ulûfe verdi. Hayvan yaşlandı. Ferâiz fennini bildi. Genişledi. Bollaştı.

على : Farz kıldı.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ

“Sana o Kur’an (ile ameli) farz kılan Allah...” (Kasas 28/85)

77 — فرط : Galip oldu. Çabuk oldu. Süratli davrandı. Geçti.⁰² Tanesini ayırdı.

على : Ezâ verdi. Haddi mütecaviz söz söyledi.

رَبَّنَا إِنَّمَا نَخَافُ أَنْ يُفْرَطَ عَلَيْنَا

“Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından endişe ediyoruz...” (Tâhâ 20/45)

78 — فرغ : Boş oldu. Boşalttı. Öldü.⁰³

ل : Yönelde Kastetti. İlgilendi.

سَنَنْفَعُ لَكُمْ أَيُّهَا النَّعْلَانِ

“Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız.” (Rahmân 55/31)

79 — أفضى : Bir yer geniş oldu. Boş oldu. Genişletti. Boşalttı. Boşluğa çıktı. Fakir ve muhtaç oldu.

إلى : Birine vardı. Ulaştı. Adam kadın-

1301), II, 112.

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1097.

02. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), II, 391.

03. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), III, 115.

la cimâ etti.⁰⁴

وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ

“...bundan önce birbirinizle kaynaştınız.” (Nisâ 4/21)

80 — فوض : Kadını mihirsiz aldı.⁰⁵ Yerini tuttu.

إلى : Bir kimseyi bir işe yetkili kıldı. Havale etti. Bir işi bir kimseye ihale ve sipariş etti.

وَأَفْوضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

“Ben işimi Allah’a havale ediyorum.” (Mü’min 40/44)

81 — أفاء : Gölge yayıldı. Döndürdü.⁰⁶

على : Ganimetlendirdi. Ganimet ve hediye yaptı.

بِمَا آفَاءَ اللَّهُ اللَّهُ عَلَيْكَ

“Allah’ın size ganimet olarak verdiği...” (Ahzâb 33/50)

82 — أفاض : Bir kimse su dökündü. Kabı taşıncaya kadar doldurdu. Aşırdı. Aktardı. Allah hayrı çoğalttı.

في : Lakırdı vs.ye daldı.

إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ

“...o işe daldığınız zaman...” (Yûnus 10/61)

على : İkrâm etti. Su serpti.

أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ

“Suyunuzdan biraz da bize dökün...” (A’râf 7/50)

من : Hacılar Arafat’tan Mina’ya indi.⁰⁷ Gitti.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَبَاتٍ

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), VI, 2455.

05. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), II, 353.

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), I, 63.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1099.

“Arafat’tan indiğinizde...” (Bakara 2/198)

83 — اقبس : Birinden ateş istedi. Ateş yaktı. Ateş aldı. (İbare,metin vs.) İktibas etti.

من : İstifade etti.⁰¹

تَقْبِسُ مِنَ نُورِكُمْ

“...nurunuzdan bir parça ışık almam...” (Hadîd 57/13)

84 — أقبل : Geldi.⁰² Yakından geldi. Önüne aldı. Yapıştı. Sağlam tuttu. Bol oldu. Cahil iken arif ve bilgin oldu.

على : Önem verdi. Çalıştı. Gerekli olup aldı. Bir şeye başlayıp devam etti. Yöneldi.

وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ

“(Yûsuf’un kardeşleri) onlara dönerrek...” (Yûsuf 12/71)

56

85 — قَدَّرَ : Miktarını beyan etti. Bir şeyi hazırladı. Planladı. Rızıkı taksim etti. Tazim etti.⁰³ Boynu kısa oldu.

على : Bir şeye güç yetti. Takdir ve hükmetti.

لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا

“Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar.” (Bakara 2/264)

لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ

“...hiçbir şeye gücü yetmeyen...” (Nahl 16/75, 76)

86 — قدم : Bir memlekete geldi. Girdi.

إلى : Bir işi ele aldı. Yöneldi.⁰⁴

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 960.

02. Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Arabiyyu’l-Esâsî* (Tunus: 1988), s. 964.

03. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 786.

04. Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît* (Kahire: 1960), II, 719.

“Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız...” (Furkân 25/23)

87 — قصد : Bir şeye teveccüh ve azmetti. Yöneldi. Yol düz oldu. Boyun eğdi. Bir şey kırdı.⁰⁵ şair kaside yazdı.

في : Yürüyüşünde mutedil, doğru, düzgün oldu. Nafakada ne israf ne de cimrilik etmeyip mutedil oldu. Adaletle hükmetti.

وَأَقْصِدْ فِي مَشِيكَ

“Yürüyüşünde tabii ol.” (Lokmân 31/19)

88 — قصر : Atın gebeliği belirdi. Bir şeyi kesti. Kırdı. Kulakların etrafını kesti. Ölüm birine yakın oldu. İzini takip etti.

على : Birine bir haber anlatıp bildirdi.⁰⁶

وَرَسُولًا فَدَفَعْنَا لَهُمُ الْكُفْرَ الَّذِي كَانُوا بِرِئَابِهِ يَمُرُّونَ عَلَيْهِ

“Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık.” (Nisâ 4/164)

89 — قضى : Yerine getirdi. (Hacetini giderdi. Emretti. Hükmetti.⁰⁷ Beyan etti. Bildirdi. Sağlam bir şekilde yaptı.

على : Öldürdü. Aleyhinde hükmetti.

فَوَكَرَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ

“Musa da düşman tarafından olanı yumrukla öldürdü.” (Kasas 28/15)

لِيَقْضِيَ عَلَيْهِمُ

“Rabbin bizim işimizi bitirsin.” (Zuhruf 43/77)

90 — قال : Konuştu.⁰⁸ Söyledi.

على : İftirâ attı. Yalan söyledi.

05. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 524.

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 1051.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), VI, 2463.

08. İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab* (Beyrut: 1955), XI, 572.

وَيُغْوُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ

“Onlar (bile bile) Allah’a *iftira ediyorlar*.” (Al-i imrân 3/75, 78)

91 — قام : Ayak üzerinde kaldı. Kalktı.⁰¹ Dikildi. Düzeldi. Hak zahir ve sa-bit oldu. Yükseldi. Yerine geçti (naib oldu).

ب : Bir işi yaptı. Yürüttü. İş üzerine aldı.

لِيُغْوِيَ النَّاسَ بِالْقَسْطِ

“...insanların adaleti yerine getirmeleri için...” (Hadîd 57/25)

92 — كتب : Yazdı.⁰² Telif etti. Tulum vs.yi iki sıırım ile dikti.

على : Farz kıldı.

كَتَبَ عَلَيْكُمْ الْقِتَالَ

“...savaş size *farz kılındı*.” (Bakara 2/216)

93 — استكفر : Bir şeyi çok saydı. Çok buldu. Çoğu istedi.

من : Bir şeyi çok yaptı.⁰³

قَدْ اسْتَكْفَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ

“...Siz insanlarla *çok uğraştınız*...” (En’âm 6/128)

94 — كف : Kör oldu. Âmâ oldu. Toplayıp biriktirdi.⁰⁴

عن : Bir işten vazgeçti. Geri durdu. Birini bir işten alıkoydu. Menetti.

لَا يَكْفُرُونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ

“...ateşi ne yüzlerinden ne arkalarından *önleyebilecekleri*...” (Enbiyâ 21/39)

01. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), XII, 496.

02. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), I, 125.

03. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 803.

04. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), IX, 301.

95 — الهى : Bir şeyi acizliğinden terk etti. Meşgul etti.⁰⁵ Saz vs. şeyler dinleyerek oyalandı. En güzel armağanı, bahşisi verdi.

عن : Meşgul edip unutturdu. Oyaladı.

رِجَالٌ لَا تُلْهِهِمِْ بَيْعَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ دَرِّ اللَّهِ

“Onları ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah’ı anmaktan *ahkoy-madığı* insanlardır.” (Nûr 24/37)

96 — منع : Boşanan kadına müt’a verdi. Uzattı.⁰⁶ Ömrünü uzattı.

ب : Faydalandırdı.

لَا تَمُدُّدٌ عَيْشِيكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ

“O kafirlerden bir takımını *faydalandır-dığımız* şeylere sakın gözünü dikme.” (Hicr 15/88, Tâhâ 20/131)

97 — مد : Bir şeyi yaydı. Gündüzün aydınlığı yayıldı. Döşedi. Uzattı. Allah ömrünü uzun kıldı.⁰⁷ Devam etti. Arttırdı Birine mühlet verdi. Çekti. Bir şeyi çekip sündürdü. Birine yardım etti.

إلى : Bir şeye göz dikti. Tamah etti. Gözünü kaldırıp sıkıca baktı.

لَا تَمُدُّدٌ عَيْشِيكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ

“O kâfirlerden bir takımını *faydalandır-dığımız* şeylere sakın gözünü dikme.” (Hicr 15/88, Tâhâ 20/131)

98 — مرد : Azıp hadde tecavüz etti. Benzerlerini aştı. Irzına dokundu. Parlattı.Yumuşattı.

على : Bir şeye devam edip, onu huy edindi.⁰⁸

وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النَّعَاقِ

05. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), VI, 2487.

06. Me'lûf Lewis, *el-Muncîd* (Beyrut: 1986), s. 745.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 537.

08. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), II, 538.

“Hem de Medine halkından mü-nafıklıkta ısrar edenler var.” (*Tevbe* 9/101)

99 — مر : Geçti.⁰¹ Gitti. Bir şey acı oldu.

علی : Uğradı.

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ

“Yahut o kimse gibi ki, bir şehre uğ-ramıştı.” (*Bakara* 2/259)

100 — امرئى : Bir şeyi yerinden çıkardı. fi : Şüpheye düştü.⁰² Tereddüt etti.

بِمَا كَانُوا فِيهِ يَتَخِرُونَ

“...onların şüphle etmekte oldukları şeyi...” (*Hicr* 15/63)

101 — مسح : Bulaşık vs.yi gidermek için sildi.⁰³ El ile izini giderdi. Yeri ölçtü. Yalan söyledi. Elbise sert olduğundan dizin iç yüzlerini sürtüp pişirdi.

ب : Meshetti. Su veya yağda ovuşturarak sürdü.

فَانسَخُوا بِوَجْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

“Yüzlerinizin ve ellerinize sürün.” (*Nisâ* 4/43)

102 — أمكن : Birine bir iş mümkün oldu.⁰⁴

من : Birini bir şeye gücü yeter kıldı.

فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ

“Allah onlara karşı sana imkan ve kudret vermişti.” (*Enfâl* 8/71)

103 — أَملى : Allah birine mühlet verip ömrünü uzattı.

01. Firûzâbâdi, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), II, 137.

02. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), XV, 278.

03. Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît* (Kahire: 1960), II, 867.

04. Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-Esâsi* (Tunus: 1988), s. 1147.

علی : Okudu.⁰⁵ Yazdırdı. Dikte ettirdi. Üzerinden uzun müddet geçti.

فَهِيَ تَمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

“...Kendisine sabah akşam okunmakta olan...” (*Furkân* 25/5)

104 — تمیز : Bir şey diğerlerinden üstün oldu. Ayrılıp çekildi.⁰⁶

من : Parçalandı. Çatladı.

نَكَادُ تَمَيَّرُ مِنَ الْعَظِيمِ

“Neredeyse cehennem, öfkesinden çatlayacak.” (*Mülk* 67/8)

105 — مال : Meyletti.⁰⁷ Saptı. Sapıp eğildi. Meyilli yaptı.

علی : Zulmetti. Hamle yaptı. Hücuma geçti.

فَيَسِيلُونَ عَلَيْهِمْ مِثْلَهُ

“...üstünüze birden baskın yap-salar.” (*Nisâ* 4/102)

106 — نزل : Yukarıdan aşağıya indi. (Hacılar Mina'ya geldi. Bir yere konakladı. Misafir oldu. Sefer yaptı. Yolculuk yaptı.

ب : İndirdi.⁰⁸ Bir iş (hastalık vs.) başa geldi.

تَنَزَّلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ

“O'nu Cebrail indirdi.” (*Şuarâ* 26/193)

107 — نصر : Yardım etti.⁰⁹ Zafer verdi. Verdi.

من : Kurtardı.

05. Râgıb el-İşfehâni, *el-Müfredât* (İstanbul: 1986), s. 721.

06. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), V, 412.

07. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: 1955), XI, 636.

08. Me'lûf Lewis, *el-Muncid* (Beyrut: 1986), s. 802.

09. Firûzâbâdi, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), II, 148.

فَمَنْ يَبْصُرْني مِنَ اللَّهِ إِنَّ عَصِيْبُهُ

“Ben Allah’a isyan ettiğim takdirde beni ondan kim kurtarabilir?” (Hûd 11/63)

108 — انتصر : Zalime karşı geldi. Galip geldi. Zafere nail oldu.

من : İntikam aldı.⁰¹

وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَآتَصَّرَ مِنْهُمْ

“Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı.” (Muhammed 47/4)

109 — نطق : Karga öttü. Müezzin ezanda sesini yükseltti.

ب : Çoban koyunlara bağırıp bir şeyden menetti.⁰² Azarladı.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءَ وَنِدَاءَ

“Kâfirlerin hali, bağırıp çağırmadan başka bir şey duymayan hayvanlara haykıran bir çobanın haline ne kadar da benziyor.” (Bakara 2/171)

110 — نقر : Deldi. Gaga ile delik açtı. Dilin ucunu damağa yapıştırıp ıslık çaldı. Vurdu. Ayıpladı.⁰³

في : (Boru vs.ye) üfledi. Taşa yazı yazdı.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ

“O Sûr’a üfürüldüğü zaman var ya.” (Müddessir 74/8)

111 — تنهى : Bir şey sonuna vardı. Sona erdi.

عن : İnsanlar birbirini kötülükten alı koydu.⁰⁴ Su sakın olup gölde durdu. Alı koydu. Menetti. Yasağı kabul etti.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ تَعَلَّوْهُ

01. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), II, 829.

02. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), III, 295.

03. Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Bulak: 1301), II, 152.

04. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), VI, 2517.

“Onlar, işledikleri kötülükten bir-birini vazgeçirmeye çalışmazlardı.” (Mâide 5/79)

112 — انتهى : Bir şey sona erdi.⁰⁵ Sona vardı.

عن : Vazgeçti.

وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يُفْعَلُونَ

“Eğer diyegeldiklerinden vazgeçmezlerse...” (Mâide 5/73)

113 — أهل : Ay göründü.⁰⁶ Hilale baktı. Yeni hilal görünmekle ay başladı. Bir kimse sesini yükseltip bağırды.

ب : Bir nimetin yanında veya hoşuna giden bir şey gördüğünde Allah zikriyle bağırды, yani “Bismillah” dedi. Kurban kesilirken kesilen zâtın ismini yüksek sesle söyledi.

وَمَا أَهْلًا بِهِ لِيُغَيِّرَ اللَّهُ

“Allah’tan başkası adına kesileni...” (Bakara 2/173)

114 وضع : Bir şeyi bir yere bıraktı. Birini zelim kıldı. Çabuk yürüdü. Parıldı. Doğurdu.⁰⁷ İftira etti. Dövdü.

عن : Kaldırdı. Alacaklısından alacağıın bir kısmı eksildi. Suçu üzerinden attı. Vazgeçti.

وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ

“Ağırlıklarını indirir...” (A’râf 7/157)

115 — تولى : Geri döndü. Birine yardım etti. Sevdi. Bir şeye bağlı kalıp devam etti. İşi üzerine aldı. Velî edindi.

عن : Yüz çevirip terk etti.⁰⁸

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ

“...onlardan yüz çevirdi...” (A’râf

05. Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs* (Mısır: 1888), X, 380.

06. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), V, 1852.

07. Cevherî, *es-Sihâh* (Beirut: 1979), III, 1300.

08. Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs* (Mısır: 1888), X, 400.

7/79, 93)

116 — وني : Yağmur yağdırdı. Elbisenin yenini sığadı. Terk etti. Vazgeçti.

في : Bir işte âciz ve gevşek oldu.⁰¹ Usandı. Yorgun ve bitkin oldu.

وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي

“Beni anmak hususunda *gevşeklik etmeyiniz.*” (Tâhâ 20/42)

117 — ينس : Kadın kısır olma çağına vardı. Bildi.⁰² Tanıdı.

من : Ümidini kesti. Ümitsiz oldu.

وَلَا تَأْيِسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْيِسُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

“...Allah’ın rahmetinden *ümit kesmeyin.* Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden *ümit kesmez.*” (Yûsuf 12/87)

Sonuç

Bu çalışmamızda, harf-i cerlerin farklı manaları olduğunu ve bazı fiillerin bir takım harf-i cerlerle kullanılmak suretiyle değişik anlamlar kazandığını tesbit ettik.

Bu anlam değişikliği; bazen lâzım (geçişsiz), bazen ta’diye (geçişli), bazen mutâvaat (dönüslü), bazen de mücerred manasıyla hiç alakası olmayan çok farklı anlamlar şeklinde tezâhür etmektedir.

Kur’ân-ı Kerîmi baştan sona taramak suretiyle harf-i cerlerle manaları değişen bütün fiillerin tespit edildiği bu lügat çalışmamızla, Kur’ân-ı Kerîm fiilleri ilgilenen kişilerin kolaylıkla istifade edeceği bir hale gelmiştir. Ayrıca bu çalışmanın, Arap dilindeki fiiller alanında çalışma yapanlar için kısmen

01. Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît* (Kahire: 1960), II, 1058.

02. Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: 1979), III, 993.

yararlı olacağı ümidindeyiz.

Bu çalışmaya, sıfatların (ism-i fail, ism-i mef’ul, mastar vs.) da ilave edilip, daha şumullü ve daha fazla literatür kazandırılarak, istifade alanının genişletilebileceği kanaatindeyiz.

Abstract

[The prepositions which give different meanings to the verbs: the case of the Qur’an]

The verb has one meaning in the nominative case but it contains different meanings with the prepositions. In this study, the verbs in the Qur’an, which change the meaning with the prepositions are examined. Also the meaning of the verses of the Qur’an relating to this subject are given.

Key words Verb, preposition, Qur’an, change in meaning.

Kaynakça

Kur’ân-ı Kerîm

Abbâs Hasen, *en-Nahvu’l-Vâfi*, Kahire: trs.

Birgivi, Takiyuddîn Muhammed b. Pîr Ali er-Rûmî, *Avâmil (Mecmûatu’l-Mutûni’n-Nahviyye Maa’s-Şurûhi ve’l-Havâşi’nin içinde)*, İstanbul: 1969.

Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu’l-Luğa ve Sihâhu’l-Arabîyye I-VI* (th. Ahmed Abdulgafûr Attâr), Beyrut: 1979.

Çanga, Mahmut, *Kur’ân-ı Kerîm Lügati*, İstanbul: 1989.

el-Dahdâh, Antoine, *Mu’cemu Kavâidi’l-Arabîyyeti’l-Âlemîyye*, Beyrut: 1990.

Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya’kûb, *el-Kâmûsu’l Muhît*, Bulak:

1301.

İbn Hişâm, Ebî Muhammed Abdil-
lah Cemâluddîn b. Yusuf b. Ahmed,
Muğni'l-Lebîb I-II, Mısır: 1302.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin
Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-
Arab I- XVI*, Beyrut: 1995.

Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyu'l-
Esâsî*, Tunus: 1988.

Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît* Kahi-
re: 1960.

Me'lûf Lewis, *el-Muncîd*, Beyrut:
1986.

Râgıb el-İsfehanî, Hüseyin b. Mu-
hammed, *el-Mufredât fi Garîbi'l-
Kur'ân*, İstanbul: 1986.

Zebîdî, es-Seyyid Muhammed
Murtazâ el-Huseynî, *Tâcu'l-Arûs*, Mı-
sır: 1888.

Zerkeşî, Bedruddîn, *el-Burhân fi
Ulûmu'l-Kur'ân*, Beyrut: trs.